

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ
ДРОГОБИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА**

Кафедра педагогіки та методики початкової освіти

«До захисту допускаю»
Завідувач кафедри педагогіки та методики
початкової освіти,
доктор педагогічних наук, професор
_____ Ірина САДОВА
« _____ » _____ 2025 р.

**ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНИХ МОТИВІВ У СТАВЛЕННІ ДО
НАВЧАННЯ В УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ**

Спеціальність 013 Початкова освіта

Освітня програма «Початкова освіта»

Магістерська робота

на здобуття кваліфікації – Магістр початкової освіти. Вчитель початкових
класів закладу загальної середньої освіти

Автор роботи – Василиків Христина Андріївна _____

підпис

**Науковий керівник – кандидат психологічних наук,
доцент Ілляш Соломія Дмитрівна _____**

підпис

Дрогобич, 2025

АНОТАЦІЯ

Христина Василиків

Формування позитивних мотивів у ставленні до навчання в учнів початкових класів

У магістерській роботі теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено ефективність формування позитивних мотивів у ставленні до навчання в учнів початкових класів; проаналізовано теоретичні засади досліджуваної проблеми; з'ясовано психолого-педагогічні підходи до визначення поняття «мотивація»; вивчено характеристику мотиваційної сфери дітей молодшого шкільного віку; досліджено практичні аспекти проблеми, зокрема особливості розвитку та динаміку формування позитивних мотивів навчальної діяльності учнів; здійснено діагностику рівня сформованості позитивних мотивів у ставленні до навчання в учнів початкових класів та проаналізовано результати дослідження.

ANNOTATION

Khrystyna Vasylykyu

Formation of positive motives in the attitude of primary schoolchildren towards learning

In the master's thesis, the effectiveness of the formation of positive motives in the attitude to learning among elementary school students was theoretically substantiated and experimentally verified; the theoretical foundations of the researched problem are analyzed; psychological and pedagogical approaches to defining the concept of "motivation" are clarified; the characteristics of the motivational sphere of children of primary school age were studied; the practical aspects of the problem were investigated, in particular the peculiarities of development and the dynamics of the formation of positive motives for the educational activity of students; the diagnosis of the level of formation of positive motives in the attitude to learning among elementary school students was carried out and the results of the study were analyzed.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНИХ НАВЧАЛЬНИХ МОТИВІВ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ.....	8
1.1. Психолого-педагогічні підходи до визначення поняття «мотивація».....	8
1.2. Характеристика мотиваційної сфери дітей молодшого шкільного віку.....	18
РОЗДІЛ II. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНИХ МОТИВІВ У СТАВЛЕННІ ДО НАВЧАННЯ В УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ.....	26
2.1. Особливості розвитку та динаміка позитивних мотивів навчальної діяльності учнів.....	26
2.2. Формування і корекція мотивів навчальної діяльності учнів.....	36
ВИСНОВКИ.....	46
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	48

ВСТУП

Актуальність дослідження. Формування позитивної мотивації до навчання є однією з головних проблем сучасної педагогіки. Якщо розглядати навчання як процес здобуття особистого досвіду, стає очевидним, що саме навчальні мотиви займають провідне місце у структурі мотивів особистості та значною мірою визначають її діяльність. Важливість дослідження навчальних мотивів визнається науковцями, тому ця сфера має широкий спектр наукових робіт.

Навчальна мотивація виступає одним із ключових показників психічного розвитку дитини та значною мірою впливає на її успішність у школі. Динаміка мотиваційних процесів регулює майже всі аспекти поведінки молодшого школяра, визначає постановку та досягнення цілей, способи подолання кризових ситуацій, а також забезпечує адекватне включення у різні види діяльності. Якщо навчання позбавлене внутрішніх мотивів, воно втрачає власну цінність і привабливість, перетворюючись лише на інструмент вирішення переважно соціальних завдань.

У молодшому шкільному віці провідною діяльністю є саме навчання, яке висуває високі вимоги до розвитку психічних процесів дитини. Формування цих процесів нерозривно пов'язане з новоутвореннями, характерними для даного вікового етапу. Події, що відбуваються у школі, мають значний вплив на подальший особистісний розвиток учня. Саме тому цей період життя є надзвичайно важливим і актуальним для дослідження.

Практична значущість теми полягає у можливості використання знань про мотивацію сучасних молодших школярів для оптимізації освітнього процесу. Усвідомлюючи мотиви учнів, педагоги можуть створювати навчальні програми та плани, які максимально відповідають їхнім потребам і забезпечують найвищі результати.

Мотиваційна сфера особистості досліджувалась у педагогіці та психології досить широко (у наукових дослідженнях Г. Балла,

В. Бондаровської, Ю. Гільбуха, І. Зязюна, Ф. Іващенко, Г. Костюка, В. Козакова, Т. Кудрявцева, В. Лозової, Є. Мілеряна, В. Моляко, Н. Ничкало, О. Пехоти, В. Семиченко, С. Сисоєвої, В. Тихонович, Ю. Трофімова, Н. Чепелевої, М. Шкіля, М. Ярмаченка, Т. Яценка та ін.), однак незважаючи на значну кількість робіт у цій галузі, її не можна вважати повністю вирішеною.

Також вагомий внесок у вивчення проблеми навчальної мотивації учнів початкових класів зробили вітчизняні науковці М. Алексеєва, О. Скрипченко, М. Дригус, Н. Зубалій, С. Дрозденко, Н. Пророк та ін.

На сьогоднішній день існує протиріччя між необхідністю формування і розвитку навчальної мотивації учнів початкових класів і недостатньою розробленістю шляхів формування навчальної мотивації в процесі навчання. Це протиріччя визначає актуальність обраної теми дослідження: *«Формування позитивних мотивів у ставленні до навчання в учнів початкових класів»*.

Об'єктом дослідження є мотиваційна сфера учнів молодшого шкільного віку.

Предмет дослідження – процес формування позитивних навчальних мотивів учнів початкових класів.

Мета дослідження – обґрунтувати, розробити та апробувати зміст і форми педагогічної роботи щодо формування навчальної мотивації учнів початкових класів.

Відповідно до мети сформульовані основні **завдання дослідження**:

1. З'ясувати стан досліджуваної проблеми у науковій та методичній літературі.

2. Проаналізувати психолого-педагогічні підходи до визначення поняття «мотивація».

3. Дослідити практичні аспекти формування позитивних навчальних мотивів учнів початкових класів.

4. Провести діагностику навчальної мотивації учнів.

5. Визначити, обґрунтувати та експериментально перевірити педагогічні умови формування позитивних мотивів у ставленні до навчання в учнів початкових класів.

Для вирішення поставлених завдань використовувались наступні **методи дослідження:**

– *теоретичні* (узагальнення та систематизація теоретичних відомостей, які представлені в науковій та методичній літературі, аналіз та узагальнення передового педагогічного досвіду щодо проблеми дослідження);

– *емпіричні* (педагогічне спостереження, анкетування, аналіз результатів дослідження).

Теоретична значимість дослідження. Проаналізовано теоретичні засади досліджуваної проблеми; з'ясовано психолого-педагогічні підходи до визначення поняття «мотивація»; вивчено характеристику мотиваційної сфери дітей молодшого шкільного віку;

Практична значимість дослідження полягає у можливості використання досвіду, описаного в магістерській роботі для формування позитивних навчальних мотивів учнів початкових класів. Запропоновані в роботі методичні рекомендації, а також результати дослідження можуть бути використані під час створення навчально-методичних посібників та освітніх програм для підготовки майбутніх учителів початкових класів закладу загальної середньої освіти.

Апробація дослідження. Результати дослідження доповідались на засіданнях кафедри педагогіки та методики початкової освіти. За матеріалами дослідження опубліковано статтю на тему: «*Формування позитивних мотивів у ставленні до навчання*» у збірнику матеріалів XVI міжнародної науково-практичної конференції АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РОЗВИТКУ НАУКИ ТА ОСВІТИ, Львів 7-8 жовтня 2025 року.

Структура роботи. Магістерська робота складається із вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел.

РОЗДІЛ І.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНИХ НАВЧАЛЬНИХ МОТИВІВ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

1.1. Психолого-педагогічні підходи до визначення поняття «мотивація»

Мотивація навчальної діяльності в педагогіці завжди була і є одним із найважливіших компонентів навчання, адже щоб досягнути успіху в певній діяльності, необхідні не лише знання та здібності, але й прагнення самостверджуватися та досягати високих результатів.

На сьогоднішній день сучасна освіта вимагає від особистості самостійно підвищувати свій професійний та культурний рівень, формувати здатність до самовдосконалення, саморозвитку й, найголовніше, – вміння ефективно та неперервно навчатися.

Однак це неможливо, якщо з молодшого шкільного віку не прищеплене бажання вчитися та насолоджуватися процесом навчання. Мотивація навчально-пізнавальної діяльності учнів розглядається як одна з вагомих проблем сьогодення, адже мотиваційний компонент є обов'язковою умовою ефективного освітнього процесу [20, с. 75].

Навчання супроводжує людину протягом усього періоду її становлення – від дошкільного віку до старших класів і закладів вищої освіти. Освіта є необхідною умовою розвитку особистості, тому питання навчальної мотивації займає ключове місце в педагогіці та педагогічній психології.

Перш ніж формувати та розвивати мотивацію до навчання, важливо її дослідити. Кожен учень має певний рівень позитивної мотивації, який можна використати як основу, а також потенціал для подальшого розвитку. Вивчення мотивації передбачає визначення її актуального рівня, перспектив і «зони найближчого розвитку» як для окремого учня, так і для класу

загалом. Отримані результати стають базою для планування роботи вчителя, адже процес навчання і розвиток мотивації нерозривно пов'язані.

Формування мотивів навчання означає створення умов, у яких виникають внутрішні спонукання – цілі, емоції, інтереси – та їх усвідомлення учнем. Цей процес має бути водночас об'єктивним і гуманним, враховуючи особистісні потреби учня молодшого шкільного віку [12, с. 81].

Насправді мотивами навчання часто є бажання виділитися серед ровесників, бути кращим та успішнішим, страх перед негативною оцінкою та можливими наслідками через відмову від потреби навчання. По відношенню до діяльності виділяють зовнішню та внутрішню мотивацію. При зовнішніх стимулах заохочення дитини до навчання відбувається завдяки чинникам, які впливають на дитину ззовні. Це вплив батьків, учителів, товаришів, загалом людей, які займають значне місце в житті школяра.

Як правило, такі учні мало зацікавлені в навчальному процесі, їхня участь зумовлена необхідністю одержати визнання, похвалу або уникнути покарання. При внутрішній мотивації учень докладас певні зусилля для того, щоб досягти тієї мети, яку він сам поставив перед собою, навчається, не звертаючи увагу на зовнішні чинники, а орієнтуючись на внутрішніх стимулах. Зазвичай для таких дітей оцінка не має великого значення, вони працюють завдяки внутрішньому інтересу, бажанню дізнатись нове, використовувати набуті знання та бути успішним.

Головна мета школи – навчити дитину вчитися, сформувати любов та інтерес до навчальної діяльності. Завдяки цим здобуткам формується вміння до самоосвіти та саморозвитку вже в середній школі та підлітковому віці. Переступаючи поріг школи, у дітей виникає потреба зайняти нове положення серед оточуючих, а саме положення школяра і прагнення виконувати пов'язану з цим положенням серйозну, суспільно значиму діяльність [5, с.15].

Разом із тим в учнів наявний і певний рівень розвитку пізнавальних інтересів. Перший час ці мотиви забезпечують сумлінне, відповідальне ставлення учнів до навчання в школі. У 1 і 2 класах таке ставлення не змінюється, а навіть посилюється й розвивається, адже дітям ще цікаво ходити до школи, отримувати знання та дізнаватися нове і загалом бути учнем.

Однак поступово це позитивне ставлення молодших школярів до навчання починає втрачатися. Саме у 3 класі старанність у багатьох дітей зменшується, авторитет учителя помітно падає, відбувається згасання початкового інтересу до навчання, і, як наслідок, деякі учні змінюють своє ставлення до позиції учня.

Основною причиною зазначених змін є насамперед те, що до початку навчання у 3-4 класі їх потреба в позиції школяра є вже задоволеною і поступово втрачає для них свою емоційну привабливість. Поступово у школярів виникає власна сфера життя, на перше місце вони ставлять думку товаришів, незважаючи на ставлення вчителя. Навчання, яке має характер обов'язку, стає для школярів не цікавим та одноманітним.

Стійкі мотиви навчання стають рисами особистості: активність, захопленість, відповідальне ставлення до праці формуються ще у школі. Важливим завданням соціальної політики є розвиток соціально значущих мотивів і раціональних потреб особистості.

Більшість психологів вважають мотивацію широким поняттям, що означає спрямованість діяльності, яка спонукає людину до дії, організовує її та надає особистісного сенсу. Науковці підкреслюють: значення діяльності полягає не лише в результаті, а й у самому процесі – у прояві фізичної та інтелектуальної активності [28, с. 201].

Мотивація охоплює як внутрішні (диспозиційні), так і зовнішні (ситуаційні) чинники, які спонукають людину до діяльності. У цьому контексті поняття «мотивація» виходить за межі нашого дослідження, адже

ми зосереджуємося лише на мотивах навчання. Водночас терміни «мотив» і «мотивація» нерідко використовуються як взаємозамінні [26, с. 21].

Навчальна мотивація є специфічним різновидом мотивації, яка стосується освітньої діяльності. Вона має складну структуру і включає внутрішні (процесуально-результативні) та зовнішні (пов'язані з винагородою чи уникненням невдач) компоненти.

Різні трактування цих понять ускладнюють їхнє дослідження, тому для нашої роботи необхідно чітко визначити їх зміст. У даній роботі потреба розглядається як природне спонукання до активності; мотив – як внутрішнє психологічне спонукання, що може бути усвідомленим і вираженим словами; мотивація – як система мотивів. Важливо враховувати, що ситуативні чинники поведінки часто недооцінюються, тоді як диспозиційні – переоцінюються. Це явище відоме як «фундаментальна помилка атрибуції» [20, с. 112].

У межах нашої теми це означає, що мотиви навчання учня не є єдиним чинником, який визначає успішність освітньої діяльності. Більше того, зовнішні умови – такі як соціально-економічний стан сім'ї, рівень здоров'я чи атмосфера в класі – мають значно вагоміший вплив, ніж ми зазвичай схильні вважати.

Враховуючи тему дослідження, розглянемо сутність мотивів навчання. Вони становлять окремий різновид мотивів, який пояснюється специфікою навчання як особливої діяльності, де засвоєння знань та умінь виступає не лише результатом, але й метою.

За визначенням Ю. Гільбуха, мотивація навчання – це «психологічна характеристика зацікавленості учня в оволодінні знаннями та у набутті певних умінь і навичок, у власному розвитку». Учений виокремлює ситуативну (зовнішню) та особистісну (внутрішню) мотивацію.

У першому випадку мотиви зумовлені потребою продемонструвати знання й уміння в конкретній ситуації, а в другому – прагненням до самовдосконалення, реалізації духовних цінностей та ідеалів. Мотивація

навчання формується під впливом багатьох чинників (суспільні ідеали, особистісний сенс навчання, цілі, емоції, інтереси тощо), проте у цьому контексті нас цікавлять передусім мотиви [4, с. 62].

Г. Балл визначає мотиви свідомого навчання як природне прагнення підготуватися до майбутньої діяльності та інтерес до знань. Окрім цього, мотивами можуть бути бажання перевірити власні здібності, виконати обов'язки перед учителем, школою, державою, батьками чи самим собою. З огляду на різні трактування поняття «мотив», універсальне визначення мотиву навчальної діяльності дати складно. Тому практично доцільно розуміти його як спрямованість учня на різні аспекти навчальної діяльності, або як сукупність чинників, які визначають її прояви [1, с. 8].

Г. Костюк пропонує поділяти мотиви навчання на дві основні групи:

1. *Пізнавальні мотиви*, що пов'язані зі змістом навчальної діяльності та самим процесом її виконання.

2. *Соціальні мотиви*, які виникають у контексті взаємодії учня з іншими людьми.

Пізнавальні мотиви, у свою чергу, мають кілька підгруп:

- *Широкі пізнавальні мотиви* – орієнтація учнів на здобуття нових знань. Вони відрізняються рівнями, що визначаються глибиною інтересу: від зацікавленості окремими фактами й явищами до прагнення зрозуміти закономірності, теоретичні положення та ключові ідеї навчального матеріалу.

- *Навчально-пізнавальні мотиви* – спрямованість на оволодіння способами здобуття знань: інтерес до методів самостійної роботи, наукового пізнання, саморегуляції та раціональної організації навчальної діяльності.

- *Мотиви самоосвіти* – прагнення учнів удосконалювати власні способи отримання знань. Вони можуть формувати мотивацію досягнення, тобто бажання досягти успіху [15, с. 43].

В. Моляко пропонує іншу класифікацію мотивів, виходячи з їхнього зв'язку з діяльністю:

- *Зовнішні мотиви* (не пов'язані безпосередньо з діяльністю), які поділяються на:

- публічні;
- особисті.

- *Внутрішні мотиви* (безпосередньо пов'язані з діяльністю), серед яких виділяють:

- процесуальні;
- результативні;
- мотиви саморозвитку.

Крім того, мотиви можна класифікувати за рівнем усвідомлення:

- *Відомі* – ті, про які суб'єкт знає;
- *Несвідомі* – ті, про які суб'єкт не здогадується.

За впливом на діяльність мотиви поділяються на:

- *Лише відомі* – базуються на розумінні необхідності виконання діяльності;

- *Ефективні* – реально визначають поведінку.

Попри те, що ця класифікація не є строго логічною, вона виявляється надзвичайно практичною для дослідження та аналізу навчальної мотивації [23, с. 2].

Щоб глибше зрозуміти мотиви навчання учнів, важливо не лише здійснити їх класифікацію, а й надати якісну характеристику. У сучасній науковій літературі пропонується розподіл психологічних ознак мотивів на дві основні групи:

1. *Змістові*, що безпосередньо пов'язані з навчальною діяльністю.
2. *Динамічні*, які відображають форму та інтенсивність прояву мотивів.

До змістових характеристик мотивів належать:

- *Особистісний сенс навчання для учня.* Якщо діяльність набуває індивідуального значення, вплив мотиву на загальну мотивацію стає визначальним.

- *Дієвість мотиву:* він може бути не лише усвідомленим, а й реально впливати на поведінку, або ж залишатися лише «знаним».

- *Роль мотиву в структурі мотивації:* його ефективність залежить від того, чи виступає він провідним, другорядним чи підпорядкованим.

- *Самостійність виникнення та прояву:* мотив може формуватися внутрішньо під час самостійної роботи або ж виникати лише за підтримки дорослого, тобто мати зовнішнє походження.

- *Рівень усвідомленості:* у молодшому шкільному віці мотиви часто залишаються недостатньо усвідомленими.

- *Ступінь поширення:* мотив може охоплювати різні види діяльності, навчальні предмети та форми завдань [14, с. 78].

У структурі навчальної мотивації взаємодіють внутрішні та зовнішні чинники. До внутрішніх мотивів належать прагнення до особистісного розвитку в процесі навчання, співпраця з іншими та для інших, а також інтерес до нового й невідомого.

Натомість мотиви, пов'язані з вимушеною поведінкою, ще більшою мірою зумовлені зовнішніми факторами: навчання як звичне виконання функцій, прагнення до лідерства й престижу, бажання перебувати в центрі уваги. Такі мотиви можуть мати негативний вплив на перебіг і результати освітнього процесу. Найбільш очевидно зовнішні аспекти проявляються у мотивах, спрямованих на отримання матеріальної винагороди чи уникнення невдач.

Важливе місце у навчальній діяльності займає її процесуальний бік. Прагнення долати труднощі, перевіряти власні сили й здібності може стати значущим особистісним мотивом навчання.

Результативна складова мотивації має дві форми: з одного боку, вона пов'язана з постановкою довготривалих цілей, а з іншого – з прийняттям учнем завдань і цілей безпосередньо в ході навчальної діяльності, під час уроку.

Дослідження свідчать, що дитина приходить до школи з широким спектром соціальних мотивів. Насамперед у її свідомості виокремлюються мотиви самовдосконалення (бути культурним, розвиненим, розумним) та самовизначення (працювати після школи, продовжувати освіту). Усе це формує особистісну готовність до навчання в школі [24, с. 59].

Для того щоб учень активно включався у навчальний процес, необхідно, аби поставлені перед ним завдання були не лише зрозумілими, а й внутрішньо прийнятними, тобто набували особистої значущості та знаходили опору в його власному досвіді. Мотив визначається як спрямованість учня на певні аспекти навчальної діяльності, що зумовлюється його внутрішнім ставленням до неї. Такі мотиви формуються під впливом соціального оточення та висловлювань дорослих на зразок: «Добре навчатимешся – зможеш стати лікарем, учителем, бухгалтером, вступити до університету».

На початковому етапі навчання подібні установки сприяють позитивному ставленню дітей до діяльності та створюють сприятливі умови для її початку. Учитель, у свою чергу, відкриває перспективи, демонструє результати успішного навчання, заохочує та коригує поведінку учня. Втім, така мотивація має обмеження: по-перше, вона пов'язана не із засвоєнням знань як безпосереднім результатом навчання, а з опосередкованими цілями, що знижує її стійкість та ефективність; по-друге, вона є віддаленою за своєю природою, адже реалізується лише у майбутньому. Натомість близькі та конкретні цілі значно посилюють мотивацію та роблять її більш дієвою [18, с. 14].

По-перше, така мотивація не пов'язана безпосередньо з результатом навчальної діяльності – засвоєнням знань, а ґрунтується на опосередкованих чинниках, що знижує її стійкість та ефективність.

По-друге, вона є досить прозорою за своєю природою: мотиви залишаються для дитини віддаленими, адже реалізуються лише у майбутньому. Зазвичай саме близькі цілі посилюють мотивацію та роблять її більш дієвою. Мотиваційна сфера особистості розглядається як її ядро, до якого «стягуються» спрямованість, ціннісні орієнтації, установки, соціальні очікування, прагнення, емоції, вольові якості та інші соціально-психологічні характеристики. Поняття мотивації охоплює всі форми спонукальних чинників: мотиви, потреби, інтереси, прагнення, цілі, потяги, диспозиції, ідеали тощо.

Мотиваційна система людини має складну структуру, що виходить далеко за межі простого набору констант. Вона охоплює як автоматично сформовані установки, так і актуальні прагнення, а також сферу ідеального, яка може бути неактивною в конкретний момент, але виконує важливу функцію – забезпечує смислову перспективу для розвитку мотивів, без якої повсякденні турботи втрачають значення [12, с. 82].

Для аналізу структури мотивації було визначено чотири її основні компоненти:

- задоволення від процесу діяльності;
- значущість її найближчого результату для особистості;
- стимулююча сила винагороди;
- примусовий тиск.

Перший із них прийнято називати «гедонічним» компонентом мотивації, тоді як три інші мають цільовий характер. Перший і другий компоненти відображають внутрішню спрямованість на саму діяльність та її результат, а третій і четвертий – зовнішні чинники впливу, позитивні чи негативні щодо діяльності.

Важливо зазначити, що винагорода та уникнення покарання, за Дж. Аткинсоном, становлять складові мотивації досягнення. Мотивація виконує низку функцій: вона активізує поведінку, спрямовує та організовує її, надає їй особистісного сенсу. Ці функції реалізуються через різноманітні мотиви, адже мотиваційна сфера завжди включає ідеали, ціннісні орієнтації, потреби, цілі, інтереси тощо.

У структурі особистості дитини поєднуються різні типи мотивів – пізнавальні та соціальні. Домінування уваги учня на змісті навчального предмета свідчить про наявність пізнавальних мотивів, тоді як орієнтація на іншу людину в процесі навчання вказує на соціальні мотиви. Обидва типи мотивів мають різні рівні прояву. Пізнавальні мотиви охоплюють:

- *широкі пізнавальні мотиви* (спрямованість на засвоєння нових знань, фактів, зразків);
- *навчально-пізнавальні мотиви* (орієнтація на оволодіння способами здобуття знань, прийомами самостійної роботи);
- *мотиви самоосвіти* (прагнення до додаткових знань і побудови індивідуальної програми самовдосконалення). Соціальні мотиви також мають рівні:
  - *широкі соціальні мотиви* (усвідомлення обов'язку, відповідальності, значущості навчання);
  - *вузькі соціальні мотиви* (бажання зайняти певну позицію у взаєминах, отримати схвалення інших) [35, с. 64].

Змістовні характеристики мотивів включають: особистісний сенс навчання, реальний вплив на діяльність і поведінку, місце в загальній структурі мотивації, самостійність виникнення, рівень усвідомленості та поширеність на різні види діяльності.

Проблема мотивації, зокрема навчальної, залишається актуальною, проте недостатньо дослідженою через існування численних конкуруючих теорій. Крім того, саме поняття мотиву та особистісної мотивації ще не має чіткого визначення.

Мотивація постає як складна, багаторівнева система спонукань, що охоплює потреби, інтереси, ідеали, прагнення, установки, емоції, норми та цінності. Мотиви, як її невід'ємний елемент, являють собою комплекс внутрішніх спонукань до діяльності. У навчальній сфері мотиви поділяються на пізнавальні та соціальні, мають специфічні риси на різних етапах розвитку дитини й забезпечують ефективність навчального процесу.

1.2. Характеристика мотиваційної сфери дітей молодшого шкільного віку

Згідно з численними науковими дослідженнями, кожна особистість учня є унікальною. Один може характеризуватися низьким рівнем мотивації при високих інтелектуальних здібностях; інший – мати середні здібності, але значну внутрішню силу для пошуку рішень. Іноді учень володіє глибокими знаннями та добрими здібностями, проте результати його творчої самостійної діяльності залишаються посередніми.

Успішність навчальної діяльності не можна пояснити окремими індивідуальними якостями. Лише їх комплексний аналіз у взаємозв'язку дозволяє зрозуміти справжні причини успіхів чи невдач конкретного учня. Тому вчителю важливо досліджувати особистість у контексті навчання, визначаючи взаємозв'язок між трьома ключовими характеристиками:

- мотиваційним ставленням до предмета, процесу та результату навчання;
- характером взаємовідносин з учасниками освітнього процесу;
- здатністю до саморегуляції дій, станів і стосунків як показником розвитку самосвідомості [11, с. 27].

Коли дитина розпочинає навчання у першому класі, її мотиваційна сфера ще не містить внутрішніх спонукань, спрямованих на здобуття нових знань та оволодіння універсальними способами діяльності.

На етапі вступу до школи вона продовжує орієнтуватися на цілі дорослих і педагогів, сприймаючи їх як власні. Тому важливим завданням є

формування таких мотивів, які забезпечуватимуть результативну навчальну діяльність протягом усього періоду шкільного навчання та стануть підґрунтям для майбутньої самоосвіти й самовдосконалення.

Молодший шкільний вік визначається першим входженням дитини у навчальну діяльність. Вибір мотивів учнями відображає різні підходи до засвоєння знань і зумовлюється їхніми інтересами, цілями, життєвими планами та ціннісними орієнтаціями. Аналіз цих мотивів дозволяє вчителю виокремити три групи учнів:

- ті, хто сприймає навчання як реальну необхідність;
- ті, хто вважає рушійні сили теперішнього й майбутнього однаковими;
- ті, хто підпорядковує освітні інтереси виключно майбутнім цілям, розглядаючи школу як тимчасове й вимушене середовище.

Різновиди навчальної мотивації визначають особливості навчальної діяльності та поведінки учня в освітніх ситуаціях. Зокрема, мотиви саморозвитку зумовлені прагненням розширити власний кругозір у галузі предметних і міжпредметних знань, доповнити їх завдяки позааудиторній роботі. Це пояснюється потребою у більш складній за змістом пізнавальній діяльності та прагненням до самовдосконалення особистості [26, с. 21].

Мотиви самоствердження пов'язані з бажанням учня змінити ставлення та оцінку з боку вчителя й однолітків. Для педагога важливо враховувати, якими засобами учень прагне цього досягти: напруженою інтелектуальною працею, значними часовими витратами, вольовими зусиллями чи, навпаки, нечесними прийомами – обманом, вимаганням оцінки, використанням гумору, оригінальності тощо.

Пізнавальна мотивація зазвичай орієнтована на самоосвіту: учень приділяє значну увагу змістовному аспекту навчання, а також особистості вчителя й комунікації з ним. Мотиви спілкування з ровесниками формуються на основі емоційно-інтелектуального клімату в колективі та престижності знань добре обізнаного учня.

Мотивація навчання в молодшому шкільному віці формується у кількох взаємопов'язаних напрямках. Загальні пізнавальні мотиви (інтерес до знань) поступово, приблизно до середини цього періоду, трансформуються у навчально-пізнавальні мотиви, що відображають інтерес до способів здобуття знань.

Мотиви самоосвіти на цьому етапі проявляються у найпростішій формі – як зацікавлення додатковими джерелами інформації. Широкі соціальні мотиви розвиваються від загального, ще не диференційованого розуміння суспільної значущості навчання до більш глибокого усвідомлення причин його необхідності. Вузькі соціальні мотиви виражаються переважно у прагненні дитини отримати схвалення з боку вчителя. Мотиви співпраці та командної діяльності також поширені серед учнів цього віку, проте поки що мають лише загальний характер.

Учень початкових класів поступово навчається приймати цілі, визначені вчителем, та виконувати дії відповідно до його інструкцій. За умови правильної організації навчального процесу можливо сформувати в дітей навички самостійного визначення цілей.

Водночас починає розвиватися здатність співвідносити поставлені цілі з власними можливостями. Рівень фактичної успішності навчальної діяльності виступає непрямим показником навчальної мотивації. До таких показників належать не лише результати успішності та відвідуваності, а й, головним чином, ознаки зрілості.

Мотиваційна сфера розглядається науковцями як центральне ядро особистості. Учні перших класів виявляють значний інтерес до школи, який зумовлений її новизною, символікою та особливою атмосферою. Провідними мотивами виступають прагнення долучитися до світу дорослих через нову соціальну роль учня, встановлення та підтримка позитивних взаємин із дорослими в родині та школі, демонстрація власних досягнень і самоствердження у процесі змагання.

Ефективність навчальної діяльності підтримується як мотивами, які безпосередньо впливають із неї, так і тими, що формуються внутрішньою позицією школяра. Виконання учнівських обов'язків викликає позитивні емоції, тоді як заняття, які були привабливими у дошкільному віці, поступово втрачають свою значущість.

У молодшому шкільному віці актуалізуються пізнавальні потреби, інтерес до способів діяльності, читання та малювання, проте пізнавальна мотивація ще не є достатньо сформованою. Серед соціальних мотивів провідними залишаються прагнення отримати високі оцінки та схвалення авторитетної особи.

Інші мотиви – відповідальність чи необхідність здобути освіту – визнаються дітьми, але фактично не діють. Цей період сприятливий для розвитку мотивації досягнення успіхів у навчальній, трудовій та ігровій діяльності. Водночас формується мотив наслідування ідеалам, які для молодших школярів мають конкретний, але нестійкий характер і швидко змінюються під впливом нових вражень. Боротьба мотивів у цьому віці не завжди завершується вибором найважливішого.

Оскільки навчальна діяльність має специфічні риси, О. Мартиновська виокремлює дві ключові ознаки:

1. У процесі навчання суб'єкт цілеспрямовано змінюється, виступаючи водночас і його об'єктом.

2. Дитина засвоює здатність підпорядковувати власну діяльність обов'язковим правилам, що сформовані суспільством [21, с. 3].

У молодшому шкільному віці навчання набуває статусу провідної діяльності, що визначає формування особистості та психічний розвиток. За Г. Костюком, головним новоутворенням цього періоду є словесно-логічне мислення, а також уміння добровільно регулювати власну поведінку. Мотиваційна сфера молодшого школяра характеризується специфічними рисами: мотивація досягнення закріплюється як стійка властивість

особистості. Вона ґрунтується на двох мотивах – прагненні до успіху та уникненні невдач [15, с. 43].

Перший мотив сприяє більш високим результатам і вважається сприятливим для розвитку особистості. Його формування відбувається саме в молодшому шкільному віці, головним чином у процесі навчальної діяльності, що й становить основну особливість мотиваційної сфери учнів початкових класів.

Інші нові мотиви включають визнання, схвалення з боку значущих дорослих і бажання отримати високу похвалу. Ці мотиви є новоутвореннями, які формуються переважно в навчальній діяльності в молодшому шкільному віці. Т. Форостюк виділив позитивні та негативні риси навчальних мотивів учнів початкової школи.

Позитивні:

- загальне позитивне ставлення до школи;
- широта інтересів;
- допитливість.

Негативні:

- недостатня дієвість мотивів;
- нестабільність;
- низька інформованість;
- слабе узагальнення.

Протягом періоду навчання у початковій школі змінюються мотиви навчання. Загальна «нормативна» процедура зміни мотивів представлена таким чином:

1. Інтерес до зовнішніх аспектів перебування в школі (дзвінки, шкільне приладдя тощо).
2. Інтерес до перших результатів навчальної роботи (написані цифри, букви, отримані оцінки).
3. Інтерес до процесу та змісту навчання.
4. Інтерес до способів отримання знань [34, с. 475].

Формування мотивів навчальної діяльності в початковій школі має певну бажану послідовність, проте на практиці вона реалізується не завжди. Часто процес зупиняється на третьому, а іноді навіть на другому етапі, коли учнів цікавить лише оцінка. У підлітковому та юнацькому віці інтерес до окремих предметів розвивається неоднаково: він може досягати четвертого етапу, залишатися на третьому або навіть зупинитися на другому.

У молодшому шкільному віці інтерес до навчання зазвичай не залежить від конкретного предмета. Пізнавальні та соціальні мотиви змінюються по-різному. Пізнавальні мотиви проходять шлях від інтересу до окремих фактів – до інтересу щодо закономірностей і принципів, а згодом – до інтересу до способів здобуття знань.

Соціальні мотиви трансформуються від загального, недиференційованого розуміння значущості навчання – до глибшого усвідомлення його необхідності, а далі – до розуміння змісту навчання «для себе». Важливо зазначити, що ця схема є нормативною, тоді як реальний розвиток мотиваційної сфери дитини може відхилитися через різні чинники.

Згідно з класифікацією В. Лозової, зовнішні соціальні мотиви включають альтруїстичні мотиви та мотиви обов'язку. Альтруїстичні мотиви пов'язані з прагненням приносити користь людям, колективу чи суспільству («щоб наш клас був найкращим», «треба вчитися, щоб лікувати людей»). Мотиви обов'язку й відповідальності виражаються у прагненні дотримуватися норм і стати повноцінним членом суспільства («усі діти повинні вчитися») [20, с. 68].

До зовнішніх мотивів особистості належать мотиви оцінки та успіху, самоствердження й благополуччя. У молодшому шкільному віці вони проявляються як навчання заради високих оцінок чи схвалення з боку значущих дорослих (учителів, батьків).

У початковій школі бажано, щоб мотиви навчання формувалися поступово, але на практиці це не завжди так. Часто діти зупиняються на другому чи третьому етапі, коли головним стає лише оцінка. У старшому

віці інтерес до предметів розвивається по-різному: іноді він доходить до четвертого етапу, іноді залишається на другому чи третьому.

У молодших школярів інтерес до навчання зазвичай не залежить від конкретного предмета. Пізнавальні мотиви змінюються так: спочатку дитину цікавлять окремі факти, потім закономірності й принципи, а далі – способи отримання знань [20, с. 99].

Мотиви самоствердження пов'язані з прагненням здобути певний соціальний статус серед однолітків. У молодшій школі вони проявляються насамперед у бажанні отримати доручення від учителя, обійняти формальну керівну позицію та, меншою мірою, здобути схвалення товаришів («успішний учень отримує визнання», «батьки похвалять»).

Внутрішні процесуальні мотиви зумовлені інтересом до самого навчального процесу, що у цьому віці виражається у прагненні виконати завдання на уроці («цікаво розв'язати задачу, намалювати...»).

Внутрішні мотиви діяльності орієнтовані на результат: учні прагнуть отримати правильну відповідь чи створити гарний малюнок. Мотиви саморозвитку відображають бажання вдосконалювати власні здібності («хочу стати розумним»).

За даними сучасних науковців, лише 22% мотивів навчання молодших школярів мають безпосередньо пізнавальний характер. У третьокласників серед них провідним є інтерес до навчального матеріалу. Водночас домінують широкі соціальні мотиви: вибір майбутньої професії та самовдосконалення. Другорядними виступають мотиви обов'язку й відповідальності (у I–II класах – перед учителем і батьками, у третьому – перед однокласниками).

Мотиви самоствердження – це бажання зайняти певне місце серед друзів і отримати статус. У початковій школі діти хочуть, щоб учитель дав їм доручення, щоб вони були «керівниками», а також прагнуть похвали від однолітків чи батьків. Процесуальні мотиви виникають тоді, коли дитині цікаво сам навчальний процес: розв'язати задачу, щось намалювати.

Мотиви діяльності пов'язані з результатом: дізнатися правильну відповідь, зробити гарний малюнок. А мотиви саморозвитку – це бажання стати розумнішим, розвивати свої здібності.

Таким чином, навчальна мотивація – це складна структура, яка поєднує різні види мотивів: зовнішні та внутрішні, позитивні та негативні, пізнавальні та соціальні. Поєднання цих мотивів забезпечує успішну навчальну діяльність учня молодшого шкільного віку. Всі види мотивів мають свої специфічні особливості. Для найбільш повного розуміння пізнавальних мотивів, а отже, для найбільш ефективного їх формування, необхідно знати, на які сторони необхідно звернути більш пильну увагу. Завдання вчителя – розвинути у дитини передумови мотивів навчання, з якими вона прийшла до школи, до рівня, необхідного для успішного розвитку навчальної діяльності.

РОЗДІЛ II.

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНИХ МОТИВІВ У СТАВЛЕННІ ДО НАВЧАННЯ В УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

2.1. Особливості розвитку та динаміка позитивних мотивів навчальної діяльності учнів

Дослідження навчальної мотивації учнів початкових класів проводилося на базі Грушівського закладу загальної середньої освіти I-III ст. у 2024 – 2025 навчальному році. У дослідженні взяли участь 24 учні 8-9 років (10 хлопчиків, 14 дівчаток).

У дослідженні були використані такі психодіагностичні методики:

1. «Діагностика рівня шкільної мотивації учнів початкових класів» В. Лозової [20].

Анкета розроблена для роботи з дітьми 6-11 років і складається з 10 питань. Опитування можна проводити як індивідуально, так і в груповій формі. Питання подаються письмово або усно. Присутність вчителя, або ж класного керівника під час опитування вкрай небажана. Методика В. Лозової найкраще відображає ставлення дітей до школи, навчального процесу, виражає їх емоційне реагування на шкільну ситуацію.

Результати анкетування опрацьовувалися наступним чином. Щоб мати можливість розподілити дітей за рівнем навчальної мотивації, використовується бальна система:

- за відповідь, яка свідчить про позитивне ставлення дитини до школи, нараховується 3 бали;
- за нейтральну відповідь дитина отримує 1 бал;
- за відповідь, яка свідчить про негативне ставлення дитини до школи, нараховується 0 балів.

Після підрахунку балів стало можливим диференціювати дітей за такими рівнями навчальної мотивації: високий рівень мотивації, позитивна

навчальна мотивація, позитивне ставлення до школи, низька навчальна мотивація, негативне ставлення до школи.

2. Методика «Шкала навчально-пізнавального інтересу» Н. Ничкало [24].

Мета даної методики – визначити рівень сформованості навчально-пізнавального інтересу учня. У процесі діагностики оцінюються такі універсальні навчальні дії, як встановлення зв'язків між змістом навчальних предметів і пізнавальними інтересами учнів. Методика Н. Ничкало призначена для дітей віком від 7 до 10 років. Метод оцінювання – індивідуальне опитування вчителя.

Методика являє собою шкалу, яка описує поведінкові ознаки, що характеризують ставлення учня до навчальних завдань і вираженість його навчально-пізнавального інтересу. Класному керівнику було запропоновано поспостерігати за учнями протягом певного часу та занести результати в таблицю. Вчителю необхідно відзначити найбільш характерні особливості поведінки кожного учня під час розв'язування навчальних завдань. У результаті виявляється рівень інтересу до навчання на рівнях: незацікавленість, реакція на новизну, допитливість, ситуативний навчальний інтерес, стійкий навчально-пізнавальний інтерес, узагальнений навчально-пізнавальний інтерес.

3. Методика «Дослідження навчальної мотивації» В. Тихонович [26]. Спрямована на визначення провідних мотивів навчальної діяльності молодших школярів. У її структурі виділяються такі групи мотивів: зовнішні, навчальні, ігрові, позиційні, соціальні та оцінно-орієнтовані. Внутрішні (пізнавальні) мотиви характеризуються потребою в інтелектуальній активності та інтересом до знань, тоді як зовнішні (соціальні) проявляються у прагненні брати участь у суспільно значущій діяльності та у ставленні до вчителя як представника соціуму.

Дослідження проводиться індивідуально, з використанням принципу «персоніфікації» мотивів: дитині пропонуються висловлювання від імені

персонажів, які відображають певні мотиви. Для полегшення запам'ятовування застосовуються картки з малюнками (10×10 см), на звороті яких зазначено номер абзацу та відповідний мотив.

Аналіз результатів здійснюється за трьома параметрами:

1. Виявлені мотиви («зовнішні», «навчальні», «ігрові», «позиційні», «соціальні», «оціночні»).
2. Аргументація вибору (відповіді на запитання «Чому?»).
3. Аналіз відхилених варіантів.

Найчастіше спостерігаються такі комбінації: домінування навчального, соціального чи оцінного мотиву; поєднання соціального та навчального; комбінація цих мотивів із оцінним; наявність позиційного мотиву.

Методика відзначається високою надійністю, доступністю для дітей молодшого шкільного віку, можливістю групового застосування та математичної обробки результатів, що відповідає віковим і психічним особливостям учнів.

Результати первинної діагностики представлені в таблиці 1.

Таблиця 1

**Рівень навчальної мотивації учнів
(за методикою В. Лозової)**

№	Ім'я учня	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Середній бал	Рівень навчальної мотивації
1	Аліна М.	3	3	3	1	3	3	3	1	1	1	23	Позитивна навчальна мотивація
2	Марія П.	1	1	1	0	0	1	3	1	1	0	9	Негативне ставлення до школи. Шкільна дезадаптація
3	Артем Т.	3	1	1	1	3	1	3	1	1	1	16	Позитивне ставлення до школи. Однак школа приваблює позанавчальною стороною

4	Олеся Ш.	1	1	1	1	1	1	0	1	0	1	8	Негативне ставлення до школи. Шкільна дезадаптація
5	Надія С.	3	3	3	1	1	1	3	1	1	1	18	Позитивне ставлення до школи. Однак школа приваблює позанавчальною стороною
6	Уляна К.	3	3	3	3	1	3	1	3	3	3	26	Високий рівень навчальної мотивації і навчальної активності
7	Матвій А.	1	3	1	3	1	1	0	3	1	1	15	Позитивне ставлення до школи. Однак школа приваблює позанавчальною стороною
8	Марина Р.	3	3	3	3	3	3	1	3	3	3	28	Високий рівень навчальної мотивації і навчальної активності
9	Анна С.	3	3	3	3	3	3	0	1	3	1	23	Позитивна навчальна мотивація
10	Віталій Д.	3	1	1	1	1	3	1	1	0	1	13	Низька навчальна мотивація
11	Сергій Х.	1	3	3	3	1	1	1	3	0	1	17	Позитивне ставлення до школи. Однак школа приваблює позанавчальною стороною
12	Наталія В.	3	3	3	3	1	3	3	0	1	3	23	Позитивна навчальна мотивація
13	Денис Д.	3	1	1	1	3	1	3	1	1	1	16	Позитивне ставлення до школи. Однак школа приваблює позанавчальною стороною
14	Олена Ф.	3	3	1	3	3	3	1	3	1	0	19	Позитивне ставлення

															до школи. Однак школа приваблює позанавчальною стороною
15	Діана Р.	3	3	3	3	1	1	3	1	1	1		15	Позитивна навчальна мотивація	
16	Маркіян С.	1	1	3	1	1	1	1	1	1	1		12	Низька навчальна мотивація	
17	Максим Г.	3	1	3	1	1	1	1	0	1	1		13	Низька навчальна мотивація	
18	Анастасія В	3	3	1	1	1	3	3	1	1	1		18	Позитивне ставлення до школи. Однак школа приваблює позанавчальною стороною	
19	Ольга Д.	3	3	3	1	3	3	3	1	3	1		24	Позитивна навчальна мотивація	
20	Ярослав П.	3	3	1	3	3	1	1	1	1	0		17	Позитивне ставлення до школи. Однак школа приваблює позанавчальною стороною	
21	Вероніка П.	3	1	3	3	3	1	1	3	0	1		19	Позитивне ставлення до школи. Однак школа приваблює позанавчальною стороною	
22	Надія О.	3	3	3	1	3	1	3	3	0	3		23	Позитивна навчальна мотивація	
23	Олексій Ф.	1	1	3	1	1	1	3	3	1	1		16	Позитивне ставлення до школи. Однак школа приваблює позанавчальною стороною	
24	Євген М.	3	3	3	3	3	3	1	3	1	3		26	Високий рівень навчальної мотивації	

За методикою В. Лозової виявлено: максимальний бал у класі – 28, мінімальний – 8 балів, середнє арифметичне у класі – 18 балів. Спостерігаємо, що переважає група дітей із рівнем мотивації, яка характеризується позитивним ставленням до школи, але водночас школа більше приваблює дітей позаурочними аспектами (41%). Також є діти з хорошою шкільною мотивацією (25%). Меншою мірою виражена низька шкільна мотивація (12%) і високий рівень навчальної мотивації (12%). Водночас у 9% учнів виявлено негативне ставлення до школи та діагностовано шкільну дезадаптацію, на що необхідно звернути особливу увагу спеціалістів.

Отримані дані свідчать про те, що робота з підвищення рівня мотивації не ведеться, або ведеться безуспішно. Діти з хорошим рівнем мотивації, який має бути нормою для початкової школи, є лише частиною класу. Необхідно проводити роботу щодо підвищення рівня навчальної мотивації, розвитку інтересу до навчальної діяльності, змісту навчального матеріалу.

Опишемо результати за методикою «Шкала вираженості навчально-пізнавального інтересу» Н. Ничкало. Результати спостережень учителя за «Шкалою вираженості навчально-пізнавального інтересу» представлені в таблиці 2.

Таблиця 2

Рівень навчально-пізнавального інтересу учнів

(за методикою Н. Ничкало)

№	Ім'я учня	1	2	3	4	5	6	Рівень навчальної мотивації
1	Аліна М.					+		Високий рівень навчально-пізнавального інтересу
2	Марія П.		+					Низький рівень навчально-пізнавального інтересу
3	Артем Т.				+			Задовільний рівень навчально-пізнавального інтересу

4	Олеся Ш.		+				Низький рівень навчально-пізнавального інтересу
5	Надія С.			+			Задовільний рівень навчально-пізнавального інтересу
6	Уляна К.					+	Дуже високий рівень навчально-пізнавального інтересу
7	Матвій А.				+		Задовільний рівень навчально-пізнавального інтересу
8	Марина Р.					+	Дуже високий рівень навчально-пізнавального інтересу
9	Анна С.					+	Високий рівень навчально-пізнавального інтересу
10	Віталій Д.			+			Низький рівень навчально-пізнавального інтересу
11	Сергій Х.				+		Задовільний рівень навчально-пізнавального інтересу
12	Наталія В.					+	Високий рівень навчально-пізнавального інтересу
13	Денис Д.				+		Задовільний рівень навчально-пізнавального інтересу
14	Олена Ф.				+		Задовільний рівень навчально-пізнавального інтересу
15	Діана Р.					+	Високий рівень навчально-пізнавального інтересу
16	Маркіян С.			+			Низький рівень навчально-пізнавального інтересу
17	Максим Г.			+			Низький рівень навчально-пізнавального інтересу
18	Анастасія В		+				Низький рівень навчально-пізнавального інтересу
19	Ольга Д.						Низький рівень навчально-пізнавального інтересу

20	Ярослав П.		+					Низький рівень навчально-пізнавального інтересу
21	Вероніка П.		+					Низький рівень навчально-пізнавального інтересу
22	Надія О.					+		Високий рівень навчально-пізнавального інтересу
23	Олексій Ф.			+				Низький рівень навчально-пізнавального інтересу
24	Євген М.					+		Високий рівень навчально-пізнавального інтересу

Під час аналізу даних спостережень можна виділити учнів за певними рівнями сформованості навчально-пізнавального інтересу:

- 1 – 2 рівень несформованість навчально-пізнавального інтересу;
- 3 – низький рівень навчально-пізнавального інтересу;
- 4 – задовільний рівень навчально-пізнавального інтересу;
- 5 – високий рівень навчально-пізнавального інтересу;
- 6 рівень – дуже високий рівень навчально-пізнавальний інтересу.

Дані діагностики за Н. Ничкало свідчать, що в класі переважає низький рівень навчально-пізнавального інтересу (41%), задовільний рівень і високий рівень мають однакові кількісні показники по 25%, дуже високий рівень за результатами спостережень показали 8% учнів.

Подібні показники свідчать про те, що навчально-пізнавальний інтерес недостатньо сформований, діти пошквалюються, задають питання про новий фактичний матеріал, залучаються до виконання пов'язаного з ним завдання, але не виявляють тривалої стійкої активності, або виявляють інтерес і досить часто запитують, залучаються до виконання завдання, але інтерес швидко згасає, і його необхідно постійно підтримувати.

За методикою В. Тихонович ми отримали наступні результати (див. табл. 3).

**Переважаючі навчально-пізнавальні мотиви
(за методикою В. Тихонович)**

№	Ім'я учня	Бали	Рівень навчальної мотивації
1	Аліна М.	12	Мотив оцінки
2	Марія П.	15	Навчальний мотив
3	Артем Т.	17	Позиційний мотив
4	Олеся Ш.	5	Зовнішній мотив
5	Надія С.	18	Мотив оцінки
6	Уляна К.	22	Навчальний мотив
7	Матвій А.	14	Позиційний мотив
8	Марина Р.	10	Мотив оцінки
9	Анна С.	7	Ігровий мотив
10	Віталій Д.	4	Зовнішній мотив
11	Сергій Х.	12	Мотив оцінки
12	Наталія В.	14	Навчальний мотив
13	Денис Д.	19	Мотив оцінки
14	Олена Ф.	9	Соціальний мотив
15	Діана Р.	4	Зовнішній мотив
16	Маркіян С.	19	Мотив оцінки
17	Максим Г.	24	Навчальний мотив
18	Анастасія В	5	Зовнішній мотив
19	Ольга Д.	14	Мотив оцінки
20	Ярослав П.	16	Позиційний мотив
21	Вероніка П.	11	Мотив оцінки

22	Надія О.	27	Навчальний мотив
23	Олексій Ф.	15	Мотив оцінки
24	Євген М.	13	Мотив оцінки

Згідно з результатами дослідження, провідним мотивом навчальної діяльності молодших школярів є мотив оцінки, який обрали 42% респондентів. Учні прагнуть здобути оцінку, задовольняючи тим самим свої зовнішньо детерміновані потреби. До таких зовнішніх чинників належать вплив батьків, учителів, однолітків, а також небажання виглядати гірше серед інших у контексті успішності.

На другій позиції знаходиться навчальний мотив (22%), що характеризується орієнтацією на здобуття знань. Для цієї групи учнів важливими є знання, уміння, досвід та інтерес до навчання. Невисокий відсоток вибору свідчить про недостатній розвиток потреби у пізнанні нового й розширенні вже набутих знань.

Третє місце посідає позиційний мотив (16%), пов'язаний із прагненням змінити власний статус у взаєминах з іншими.

Найменш вираженим виявився соціальний мотив (4%), що ґрунтується на усвідомленні суспільної значущості навчання. Справжня мотиваційна готовність визначається пізнавальною спрямованістю, яка формується на основі дитячої допитливості та проявляється у перших пізнавальних інтересах. Якщо ж пізнавальна активність не сформована, учні схильні орієнтуватися на другорядні мотиви, сприймаючи школу як місце розваг, і виявляють неспроможність прийняти на себе роль учня.

Отже, результати проведеного дослідження дозволили нам зробити певні висновки. Як бачимо, переважна більшість учнів молодшого шкільного віку мають низький, або ж середній рівень сформованості пізнавального інтересу до навчання, що свідчить про необхідність його подальшого розвитку. Саме з цією метою ми провели наступний (формуючий) етап дослідження, який описаний у наступному параграфі.

2.2. Формування і корекція мотивів навчальної діяльності учнів

Практика педагогічної роботи з підвищення навчальної мотивації учнів початкових класів включала два компоненти:

- 1) тренінгові заняття з дітьми в позаурочний час;
- 2) застосування прийомів розвитку навчальної мотивації на уроці.

Зупинимося докладніше на описі практики формування навчальної мотивації.

- 1). Тренінгові заняття з дітьми в позаурочний час.

При розробці занять ми враховували вік учнів, тому особливу увагу було приділено вправам, які потребують спілкування, самовираження чи участі в колективній діяльності. В рамках нашої програми кожен учень має можливість проявити свої найкращі особистісні якості та стати успішним учасником програми, оскільки запропонований спектр занять дає можливість кожному проявити свої сильні сторони. У нашій програмі ми використовуємо ігрові дії та тренувальні вправи.

В даний час створюються і впроваджуються оригінальні програми психологічного супроводу учнів молодшого шкільного віку, розвиваючі тренінги, які включають не лише психотехнічні прийоми, а й прийоми, запозичені з різних напрямків психології, наприклад Г. Балла, Ю. Гільбуха, Ф. Іващенко, Г. Костюка, В. Козакова, Т. Кудрявцева, В. Лозової, Є. Мілеряна, В. Моляко, та ін.

Розроблена нами програма формування та розвитку навчальної мотивації призначена для психолого-педагогічної роботи з дітьми молодшого шкільного віку, які мають знижений рівень навчальної мотивації, низьку пізнавальну активність, низький інтерес до навчання, відсутність прагнення до самовдосконалення тощо.

Мета програми – створити умови для виникнення внутрішніх мотивацій до навчання, усвідомлення їх учнем і подальшого саморозвитку ним своєї мотиваційної сфери.

Завдання програми:

- формування соціальних, пізнавальних мотивів навчання;
- формування позитивних, стійких емоцій до навчальної діяльності;
- розвиток і стимуляція психічних пізнавальних процесів особистості (пам'ять, увага, мислення);
- формування когнітивних умінь орієнтуватись у власних діях;
- створення сприятливих психолого-емоційних умов для формування позитивної навчальної мотивації.

Рекомендована частота корекційно-розвивальних занять 1-2 рази на тиждень. Група може складатися від 7 до 12 осіб, а вправи програми можуть бути використані на індивідуальних корекційних заняттях.

Кількість годин: весь цикл навчання включає 10-12 годин. Програма навчання розрахована на 10 занять тривалістю 1-1,5 години. Заняття проводяться 2 рази на тиждень.

Обсяг і зміст занять можуть бути уточнені з урахуванням реальних можливостей їх реалізації в конкретній практиці при збереженні загальної спрямованості на корекційно-психологічну роботу. Слід зазначити, що тривалість занять може коливатися від 30 хвилин до 1-1,5 години (в залежності від обраної форми заняття). При практичному використанні програми педагог-психолог має можливість організувати вправи на зручний час, обмежений навчальним процесом.

Тривалість кожного уроку в середньому 40-45 хвилин (академічна година). В окремих випадках за бажанням учнів тривалість занять може бути трохи збільшена.

Кожне заняття проводиться за стандартною формою і включає такі елементи: ритуал привітання, розминка, основний зміст, рефлексія уроку та ритуал прощання.

Тренінг включає деякі елементи розкриття творчого потенціалу особистості, наприклад, малювання, психотехнічні вправи, ігрові прийоми, психогімнастичні прийоми тощо.

Матеріали та обладнання: просторе приміщення, стільці та столи відповідно до кількості учасників тренінгу. Додаткові матеріали: набори кольорових олівців, фарби, крейда всіх кольорів, пластилін або глина для ліплення, папір різного формату для малювання, газети, журнали тощо.

Основна ідея цього навчання полягає в тому, щоб кожен учень через контакт із власним навчальним потенціалом відчув потребу в розвитку своєї особистості, знайшов особистісні ресурси та можливості для адаптивної поведінки в навчанні. У групі необхідно створити атмосферу безумовного прийняття та довіри, яка сприятиме саморозкриттю, дослідженню дитиною свого внутрішнього світу та вибору найбільш оптимального напрямку розвитку.

Пропонована навчальна програма не може бути використана як єдиний засіб розвитку навчальної мотивації; важливо використовувати її в комплексі, разом з консультативними індивідуальними бесідами, роботою вчителя тощо.

2). Застосування прийомів розвитку навчальної мотивації на уроці.

На основі вивчення літератури з проблеми формування навчальної мотивації підібрано взаємодоповнюючі прийоми для використання на уроці.

1. Приваблива мета. Учневі ставиться проста, зрозуміла і приваблива мета, яка стає для нього особистісно значущою, і він залучається до навчання, запланованого вчителем.

Наприклад, на початку уроку вчитель пропонує учням загадку і каже, що відповідь на неї обов'язково знайдуть уважні учні під час уроку.

2. Сюрприз. Учитель подає навчальний матеріал у такій формі, що навіть буденне стає дивним. Наприклад, учитель початкових класів на уроці з теми «Натуральні числа» ставить завдання: «Діти, назвіть найбільше число». Поміркувавши, діти з подивом виявляють, що такого числа не існує.

3. Відповідь, на яку дається певний час. На початку уроку вчитель ставить проблемне запитання, правильну відповідь на яке учень зможе сформулювати, отримавши необхідну інформацію під час або в кінці уроку.

Наприклад, на початку уроку вчитель просить заповнити кросворд, а ключове слово можна отримати, лише заповнивши його до кінця. Під час уроку учні виконують завдання і зрештою приходять до відповіді на ключове питання кросворду.

4. Помилка в поясненні. Викладаючи матеріал, учитель навмисно допускає помилки. При цьому він пояснює учням свій намір. Наприклад, проводячи урок математики в початкових класах, учитель ставить задачу, яку, на його думку, неможливо вирішити. Завдання дітей знайти відповідну помилку.

5. Практичність теорії. Учитель знайомить з теорією через практичне завдання, розв'язання якого є корисним для учнів. Наприклад, якщо вчитель розповідає учням певну життєву історію, яка підтверджує важливість навички, що формується, або її практичне використання в повсякденному житті, то запропонована тема засвоюється якісніше і швидше.

6. Запитання до тексту. Перед вивченням навчального тексту учні отримують завдання скласти до нього перелік запитань, відповіді на які розкриють зміст цього матеріалу. В цьому випадку учні самостійно приходять до вирішення питань, що їх цікавлять, під час навчального процесу на уроці.

7. Дозування навчального матеріалу. Цей приклад підходить для роботи з учнями зі слабкою успішністю. Дітям пропонується відтворити невелику порцію матеріалу, розв'язати просту задачу, виконати легку самостійну роботу. Причому результат потрібно оцінювати не тільки середнім, а іноді і високим балом, коментуючи помилки і пропонуючи нове доступне завдання.

8. Прийом роботи на уроці. На уроці: «чи знаєте ви, що...» І тут учитель може запропонувати дітям цікаві факти.

9. Незвичайна форма подачі матеріалу. Це можуть бути і нетрадиційні уроки: урок-подорож, урок-казка, бінарний урок тощо. Різноманітність форм подачі матеріалу на уроці дозволяє довше утримувати увагу дітей

молодшого шкільного віку, активізувати процеси творчості, уяви, мислення. Такі уроки поживляють дітей, зацікавлюють їх формою подачі та змістом матеріалу.

Наприклад, урок-подорож. Педагог заздалегідь готує для дітей карту подорожі, позначає контрольні точки та пункти прибуття. Учням пропонується здійснити подорож, пройшовши всі її етапи. Цю роботу можна проводити як колективно, так і в групах. Зміна видів діяльності на такому уроці знімає напругу та емоційну втому дітей, активізує процеси пам'яті та уваги.

10. Створення проблемної ситуації. Наприклад, дітям пропонується прочитати прислів'я.

Потім учням пропонується знайти слово, яке повторюється в кожному з прислів'їв, записати його так, як воно подано в цих реченнях, і підкреслити в кінці слова саме ті букви, якими ці слова розрізняються. Після цього вчитель ставить запитання: чи схожі ці слова? Який корінь слова? Які ще частини слова ви можете назвати? Для чого вони?

А далі йде створення проблемної ситуації. Учитель запитує дітей:

— Яка частина слова змінилася?

— Як можна назвати цю частину слова?

Назвемо це кінцівкою і виділимо так (показує).

Потім йде аналітична розмова/дискусія. Учитель запитує дітей, що цікавого вони помітили, на що саме звернули увагу, запитує, чому у дітей склалося так багато думок тощо.

11. Виготовлення саморобних наочних посібників. Цей прийом дозволяє підвищити інтерес учнів до будь-якого шкільного предмету. Наприклад, ви можете підготувати проєкт з математики: «Геометричні фігури». Готуючись до реалізації проєкту, діти самостійно готують наочні посібники.

12. Використання творчих завдань. Різноманітність завдань, які пропонуються дітям для розв'язання, залежить лише від фантазії вчителя. Наприклад, творчі задачі.

13. Ігри та ігрові ситуації. Велику зацікавленість у дітей молодшого шкільного віку викликають не тільки творчі завдання, але й ігрові ситуації, ігрові вправи.

14. Застосування ІКТ. Використання сучасних комп'ютерних технологій та інтерактивних моделей у поєднанні з традиційними методами навчання, а також проведення уроків із створенням проблемної ситуації на різних етапах сприяє підвищенню навчальної мотивації учнів; з використанням комп'ютерного тестування, позааудиторна робота з проєктами та дослідження з використанням Інтернет-ресурсів.

Для ефективного використання запропонованих прийомів варто дотримуватися таких рекомендацій щодо організації мотиваційних моментів на уроці:

1. Застосовувати різні форми та методи організаційної роботи, які враховують індивідуальний досвід учнів із теми, що вивчається.

2. Формувати систему зацікавленості кожного школяра як у власній діяльності, так і в роботі всього класного колективу.

3. Заохочувати дітей до використання різноманітних способів виконання навчальних завдань, створюючи атмосферу, де помилки не викликають страху.

4. Спрямовувати учнів на самостійну діяльність, аналізувати під час уроку різні варіанти виконання завдань, запропоновані дітьми, та відзначати всі прояви активності, що сприяють досягненню поставлених цілей.

5. Організовувати педагогічні ситуації спілкування, які відкривають можливість кожному учневі проявити власну ініціативу.

6. Проводити наприкінці уроку обговорення з учнями: що їм сподобалося, що викликало труднощі, що варто змінити.

7. Під час опитування оцінювати не лише правильність відповідей, а й рівень самостійності та оригінальності мислення.

У межах нашої роботи було також розроблено семінарське заняття для вчителів початкових класів на тему: *«Формування мотивації навчальної діяльності учнів початкової школи»*.

Мета: актуалізувати знання та визначити основні механізми формування мотивації навчальної діяльності учнів на уроці.

Завдання:

– сприяти усвідомленню причин проблем у навчальній мотивації учнів;

– ознайомити з класифікацією та характеристикою мотивів навчальної діяльності;

– навчити визначати, коли і які стимули мотивації навчальної діяльності учнів використовувати на уроці.

Далі в роботі наведемо основні результати повторного діагностичного обстеження учнів, спрямованого на вивчення структури та рівня навчальної мотивації. Цей етап дозволить нам встановити ефективність розвивальної роботи, яку ми провели на уроці.

На контрольному етапі дослідження було проведено повторну діагностику. Для визначення рівня сформованості мотивації навчальної діяльності у молодших школярів використовували ті ж методики, що й на констатуючому етапі дослідження.

Повторна діагностика за методикою В. Лозової «Діагностика рівня шкільної мотивації учнів» проводилась ідентично як на першому етапі. За кожну відповідь учень отримував від 0 до 3 балів, що при підрахунку дозволило знову розподілити учасників експерименту за рівнями навчальної мотивації.

За остаточною діагностикою В. Лозової виявлено наступне. Кількість дітей з високим рівнем шкільної мотивації зросла на 11%, а також на 5%

зросла кількість дітей, які характеризуються хорошою шкільною мотивацією. Зменшилась кількість дітей із низькою шкільною мотивацією та негативним ставленням до школи. На даний момент переважають діти, які мають хорошу мотивацію до навчальної діяльності.

При спостереженні за методикою «Шкала вираженості навчально-пізнавального інтересу» Н. Ничкало виявлено позитивні зрушення у формуванні мотивації навчальної діяльності учнів початкових класів.

Повторне спостереження Н. Ничкало показало, що кількість дітей з дуже високим і високим рівнем навчально-пізнавального інтересу зросла на 3,5% і 8% відповідно. Кількість дітей із задовільним рівнем інтересів зросла на 4%, але при цьому значно скоротилась група дітей із низьким рівнем навчально-пізнавального інтересу, що характеризується реакцією на новизну та допитливістю, на 20,5%. Провідним рівнем був високий рівень навчально-пізнавального інтересу.

За методикою В. Тихонович ми також отримали позитивні зміни. За даними дослідження видно, що переважаючим мотивом на початковому етапі діагностики був мотив оцінки; після всієї проведеної роботи з дітьми та педагогами приходимо до висновку, що в учнів переважає навчальний мотив, що є доказом ефективності проведеної нами роботи.

У молодших школярів у середньому відповідно спостерігаються позитивні зміни у формуванні мотивації навчальної діяльності. В учнів переважає високий рівень мотивації навчальної діяльності. З наведених показників видно, що рівень незрілості та низький рівень мотивації до навчальної діяльності у молодших школярів на контрольному етапі дослідження в цілому знизився порівняно з первинним діагностичним. Помітно зросли рівні високої та дуже високої мотивації.

Ефективність реалізованої нами програми наразі недостатньо висока, однак, враховуючи всі недоліки роботи за цією навчальною програмою в майбутньому передбачається, що вона буде використовуватися більш

ефективно. Отримані результати були підтверджені відгуками вчителів і вихователів, які працювали з цими учнями.

Отже, отримані результати дозволяють стверджувати, що участь у тренінговій програмі розвитку навчальної мотивації дозволяє підвищити рівень пізнавальної активності молодших школярів, сформувати продуктивну навчальну мотивацію з позитивним ставленням до процесу навчання.

За результатами дослідження нами розроблено додаткові практичні рекомендації для батьків та вчителів щодо подальшого розвитку навчальної мотивації молодших школярів.

Необхідно враховувати поверхневий характер навчальної мотивації, а також роль учителя як значимої особи у формуванні ставлення до навчання. Звертати увагу на індивідуальні особливості учнів (темп, обмеження навантаження через хворобу, створення творчої атмосфери, включення колективної діяльності в навчальний процес).

Підвищення психологічної компетентності батьків і педагогів у тих питаннях, які є найбільш актуальними з точки зору періоду розвитку, який переживають діти, а саме: правильне спілкування з молодшими школярами, що виключає зниження їх активності та самостійності, і, навпаки, спрямоване на створення умов для творчості та розвитку інтересів.

Створення дружнього контакту в системі стосунків психолог – педагог – батьки. Батьки беруть на себе певну відповідальність за те, що відбувається з їх дитиною в школі.

Підвищення самооцінки дітей шляхом залучення їх до трудової діяльності.

Включення ігрових технологій як активної складової загальноосвітнього процесу.

Ігрова діяльність застосовується для формування в учнів тих засобів навчання, які ще не розвинені. Такий підхід використовується на етапі, коли навчання не стало провідною діяльністю та не набуло особистісного

значення. Гра виконує підготовчу функцію, сприяючи переходу дитини до навчальної діяльності. Згодом навчання набуває особистісного змісту й викликає позитивне ставлення, що свідчить про формування мотивів його виконання.

Щоб допомогти дітям розвинути потрібні навички для навчання, варто використовувати гру. Це особливо важливо тоді, коли навчання ще не стало головним у житті дитини. Гра готує її до навчання, а з часом навчання стає значущим і викликає позитивне ставлення, що показує появу мотивів до цієї діяльності.

Отже, результати проведеного нами дослідження переконують у важливості проведення та ігрових технологій як засобу розвитку пізнавального інтересу учнів. Таким чином, аналіз результатів свідчить про те, що розроблені нами заняття щодо розвитку пізнавальних інтересів учнів молодшого шкільного віку є ефективними.

ВИСНОВКИ

Детальний аналіз наукової та методичної літератури, а також педагогічна практика, результати проведеного дослідження дають нам можливість сформулювати певні висновки.

Якість засвоєння знань учнями завжди перебувала у фокусі уваги педагогів та психологів. Особливої ваги ця проблема набуває для вчителів початкової школи, адже саме в цей період формуються основи мотивації пізнавальної діяльності та закладаються інтереси. Навчальна мотивація є однією з найскладніших і водночас найважливіших проблем сучасної школи.

Теоретичний аналіз свідчить про багатогранність навчальної діяльності, що ускладнює визначення поняття навчальної мотивації. Розвинені навчально-пізнавальні та соціальні мотиви, доповнені оцінними, позитивно позначаються на результативності навчання.

У ході дослідження було проведено експериментальну роботу, спрямовану на розвиток мотивації молодших школярів. Результати показали, що більшість дітей демонструють позитивне ставлення до школи, проте їх більше приваблюють позаурочні аспекти. Значна частина учнів виявляє інтерес лише до нового матеріалу, пов'язаного з конкретними фактами, тоді як теоретичні знання та методи розв'язання задач залишаються поза увагою. Це відповідає низькому або задовільному рівню навчальної мотивації, що зумовлює потребу у пошуку ефективних методів її підвищення.

Для розвитку мотивації було використано спеціально розроблену програму, яка включала різноманітні завдання, ігрові вправи та розминки. Додатково запропоновано методи й прийоми активізації навчальної діяльності, підготовлено методичні рекомендації та проведено семінар для вчителів.

Підсумкова діагностика засвідчила зростання кількості учнів із високим рівнем мотивації та стійким пізнавальним інтересом, що підтверджує ефективність системи тренінгових занять.

Таким чином, дослідження дозволило реалізувати поставлену програму та досягти мети: теоретично проаналізувати особливості формування мотивації молодших школярів і практично перевірити дієвість спеціально створеної програми, спрямованої на її розвиток.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Балл Г.О. Особистість як індивідуальний модус культури і як інтегративна якість особи. *Горизонти освіти*. 2011. № 3. С. 7-14.
2. Бех І.Д. Виховання особистості : у 2 т. К. : Либідь. Т.1 : Особистісно-орієнтований підхід : теоретико-технологічні засади. 2003. 280 с.
3. Бібік Н.М. Формування пізнавальних інтересів молодших школярів. К. : Віпол, 2000. 96 с.
4. Гільбух Ю.З. Визначення психологічної готовності дитини до шкільного навчання. *Початкова школа*. 1998. №7. С. 62-70.
5. Головань Т. Пізнавальний інтерес як чинник підвищення ефективності процесу навчання. *Рідна школа*. 2014. №6. С. 15-17.
6. Головка Р.П. Формування пізнавальних інтересів молодших школярів [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://conference.pu.if.ua/forum/files/22032017/5/Golovko.pdf>
7. Гончаренко С. У. Український педагогічний енциклопедичний словник. Рівне: Волинські обереги, 2011. 522 с.
8. Горват М.В., Кузьма-Качур М.І. Активізація навчально-пізнавальної діяльності молодших школярів у процесі формування природознавчої компетентності. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Педагогіка та психологія»*. 2019. Вип. 2 (10). С. 134-137.
9. Державна національна програма “Освіта” (“Україна ХХІ століття”) [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/896-93-p>
10. Державний стандарт початкової загальної освіти [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://mon.gov.ua/content/Osvita/derj-standart-pochatk-new.pdf>
11. Заболотний О. Розвиток навчально-пізнавальної активності учнів. *Дивослово*. 2004. № 12. С. 27-29.

12. Ілляш С. Педагогічні умови формування пізнавального інтересу до навчання в учнів початкових класів. Молодь і ринок. 2012. № 6. С. 81-84.
13. Ілляш С., Задорожна В. Формування пізнавального інтересу учнів на інтегрованих уроках у рамках концепції НУШ. SCIENTIFIC ACHIEVEMENTS OF CONTEMPORARY SOCIETY Proceedings of III International Scientific and Practical Conference London, United Kingdom 10-12 October 2024. С. 331-335.
14. Кобаль В.І. Методика розвитку пізнавальних інтересів учнів при вивченні історії України засобами краєзнавства: Монографія. Мукачєво : 2014. 229 с.
15. Г. Костюк. Особливості організації навчально-виховного процесу у перших класах. Дефектологія. Особлива дитина: навчання і виховання. 2013. №1. С. 43-44.
16. Концепція Нової української школи [Електронний ресурс]. Режим доступу : <https://osvita.ua/doc/files/news/520/52062/new-school.pdf>
17. Куліченко Л. Інтегровані уроки як один із засобів підвищення активності учнів на уроках. Таврійський вісник освіти. 2012. № 1. С. 250-254.
18. Кульчицька О.І. Значення почуттів у формуванні пізнавальної активності учнів. Початкова школа. 2007. № 1. С. 14-19.
19. Лищенко Г.П. Підготовка студентів педагогічного факультету до формування пізнавального інтересу. Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В.О. Сухомлинського. Серія : Педагогічні науки. Випуск 23. Миколаїв : МДУ, 2017. С.145-149.
20. Лозова В.І. Цілісний підхід до формування пізнавальної активності школярів ; [монографія]. 2-ге вид., доп. Харків : Харк. держ. пед. ун. ім. Г. С. Сковороди : О.В.С., 2010. 164 с.
21. Мариновська О. Інтегральна технологія навчання: від теорії до практики. Початкова освіта. 2018. № 32 (608). С. 3-5.

22. Мартиновець Л. Підвищення ефективності уроку за рахунок інтеграції навчального матеріалу. Новоолександрівка, 2016. 97 с.
23. Моляко В.О. Психологія творчості – нова парадигма дослідження конструктивної діяльності людини. Практична психологія і соціальна робота. 2004. № 8. С. 1-4.
24. Ничкало Н. Формування пізнавального інтересу учнів. Обдарована дитина. 2019. № 7. С. 59-62.
25. Національна доктрина розвитку освіти [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/347/2002/>
26. Тихонович В. Активізація пізнавальної активності учнів шляхом використання ігрових моментів та цікавих завдань. Початкове навчання та виховання. 2017. № 31. С. 21-31.
27. Новик І.М. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до діагностичного супроводу розвитку пізнавальних інтересів молодших школярів : Дисертація. Київ, 2016. 318 с.
28. Пов'якель Н.І., Улькіна Т.В. Ігрові психотехнології в системі підготовки спеціалістів початкової освіти до психологічної роботи з пізнавальними здібностями дітей. Проблеми сучасної педагогічної освіти. Серія: Педагогіка і психологія. Збірник статей. Частина 1. Випуск 3. К.: Педагогічна преса, 2012. С. 201-207.
29. Романенко Л.З. Навчальна гра як засіб активізації пізнавальної діяльності на уроках у початкових класах [Електрон. ресурс]. Режим доступу: <http://www.slideshare.net/tatyana6221310/ss-29723650>
30. Савлучинська Л.Г., Філь І.В. Формування пізнавальних інтересів молодших школярів. «Наука і освіта». № 6. 2015. С. 176-178.
31. Саєнко Ю.О., Руденко Ю.А., Кравченко О.В., Забарюща А.А. Теоретичні аспекти використання лепбуків у процесі навчання учнів початкових класів (освітня галузь «Я досліджую світ»). Topical issues of the development of modern science. 2020. С. 443-446.

32. Савченко О.Я. Розвиток змісту початкової освіти в умовах державного суверенітету України: методологічний, законодавчий, дидактичний аспекти. Педагогічна і психологічна науки в Україні: зб. наук. пр.: у 5 т. Київ: Пед. думка, 2014. Т. 3: Загальна середня освіта. С. 61-74.

33. Степанов О.М. Психологічна енциклопедія. К.: «Академвидав», 2016. 424 с.

34. Форостюк Т.В. Розвиток пізнаваної активності молодших школярів на уроках української мови засобами проблемних завдань і дидактичної гри. «Молодий вчений». № 4(44). квітень, 2017 р. С. 474-478.

35. Brown H. Douglas. Teaching by Principles: an Interactive Approach to Language Pedagogy. White Plains, NY: Longman, 2012. 480 p.